

TÜRK HALK OYUNLARININ SAHNELENMESİNDE TASARIM AŞAMASINDA SAHNE DÜZENLEMESİNİ KONU ALAN BAŞLICA ÇALIŞMALARIN İNCELENMESİ¹

Arda ERAVCI*

* Öğretim Görevlisi. Giresun Üniversitesi Devlet Konservatuvarı Geleneksel Türk Müziği Bölümü Türk Halk Oyunları Anasanat Dalı, arda.ervci@giresun.edu.tr

Received Date: 25.12.2021. Revised Date: 21.02.2022. Accepted Date: 01.03.2022

Copyright © 2022 Arda ERAVCI. This is an open access article distributed under the Eurasian Academy of Sciences License, which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited.

Özet

Türk halk oyunları yüz yılı geçkin bir süredir çeşitli yöntem ve teknikler aracılığıyla sahnelenen bir halk kültürü unsurudur. Bahsi geçen sahneleme yöntem ve tekniklerinin yazılı çalışmalar bazında ele alınması ise çok daha yakın bir tarihten bu yana gerçekleşmektedir. Bu çalışma içerisinde Türk halk oyunlarının sahnelenmesi sürecinde tasarım aşamasında sahne düzenlemesini ele alan başlica çalışmalar taranmış ve tespit edilen bu çalışmalar belirlenen sınırlılıklar içerisinde karşılaştırılmışlardır. Bu çalışmanın başlica amacı da bu farklılıkları ve benzerlikleri ortaya koyarak bu alanda daha sonra çalışacak olan araştırmacılara bir perspektif sunabilmektir. Bu bağlamda bahsi geçen çalışmalar, sınırlılıklar içerisinde belirtilen tüm özellikler bakımından değerlendirilmiş ve bu özellikleri içerip içermedikleri hususunda derecelendirilmişlerdir. Yapılan bu derecelendirme de tablo haline getirilerek sunulmuştur. Gerçekleştirilen bu karşılaştırma sonucunda her bir çalışmanın bir diğerinden farklı özellikler gösterdiği, çalışmaların kronolojik olarak ele alındığında bazı noktalarda birbirlerinden etkilendiği tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Halk oyunları, sahneleme, tasarım, sahne düzenlemesi.

ANALYSING OF MAJOR STUDIES ON STAGE ARRANGEMENT IN THE DESIGN STAGE OF TURKISH FOLK DANCES

Abstract

Turkish folk dances are a folk culture element that is staged via various methods and techniques over a century. The approaching of the aforementioned staging methods and techniques on the basis of written works has been taking place since a much more recent date. In this study, the main studies dealing with the stage arrangement in the design phase of the staging process of Turkish folk dances were scanned and these identified studies were compared within the determined limitations. The main purpose of this study is to present these differences and similarities and present a perspective to the researchers who will study in this field later on. In this context, the aforementioned studies were evaluated in terms of all the features specified within the limitations and were graded whether they contain these features. This gradation is also presented in the form of a table. As a result of this comparison, it was determined that each study showed different characteristics from the other, and that the studies were influenced by each other at some points when considered chronologically.

Keywords: Folk dances, staging, design, stage arrangement.

¹ Çalışma yazarın “Türk halk oyunlarının sahnelenmesinde tasarım ve uygulama aşamalarının özgün bir bilgisayar yazılımı aracılığıyla gerçekleştirilmesi” başlıklı İstanbul Okan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müzik Anasanat Dalı Sanatta Yeterlik Tezinden üretilmiştir.

GİRİŞ

Yüz yılı aşkın süredir sahneye getirilen Türk halk oyunları özelinde bu nadide kültür unsuruna özgü sahneleme metotları ve teknikleri ortaya çıkarken özgün bir sahneleme süreci oluşmuştur. Bu süreç ise günümüze kadar değişerek ve gelişerek gelmiştir. Her ne kadar Türk halk oyunları bu kadar uzun bir süredir sahneleniyor olsa da bu sahneleme süreci hakkında yazılı çalışmaların ortaya çıkışı bir hayli geç olmuştur. Bunun başlıca sebebinin Türk halk oyunlarının bir akademik disiplin olarak ele alınmasının geç kalması olduğu düşünülmektedir. Bu çalışma bağlamında gerçekleştirilen literatür taraması sonucu tespit edilen tüm yazılı çalışmaların 26-28 Ekim 1987'de Ankara'da gerçekleştirilen Türk Halk Oyunlarının Sahnelenmesinde Karşılaşılan Problemler Sempozyumu ve yine 1987 yılında ilk defa bir üniversite bünyesinde lisans eğitim veren bir Türk Halk Oyunları bölümünün İstanbul Teknik Üniversitesi Türk Musikisi Devlet Konservatuvarı bünyesinde kurulmuş olmasından sonra kaleme alınmış olmaları bu düşüncüyü oldukça güçlendirmektedir. Gerçekleştirilen literatür taraması sonucunda aşağıda yer alan yazılı çalışmalar tespit edilmişlerdir.

Kronolojik olarak sıralamak gerekirse bu çalışmalar şöyle sıralanırlar:

- Suna Şenel, 1990; Hareket Notasyonu / Halk Oyunları Yazımı
- Cüneyt Bekar, 1992; Türk Halk Oyunlarında Sahneleme Sistemleri ve Sahne Tekniklerinin Kullanımı
- Bülent Kurtişoğlu, 1998; Türk Halk Oyunlarında Sahneleme Aşamaları
- Mukadder Aksoy, 1999; Halk Oyunlarımız ve Sahne Düzenlemesi
- Arda Eravcı, 2015; Türk Halk Oyunlarının Sahnelenmesi: Aşamalar ve Teknikler
- Bülent Kurtişoğlu, 2019; Halk Oyunlarında Sahneleme Sanatı

Yukarıda da açıkça görüldüğü üzere tüm çalışmalar özellikle vurgulanan 1987 yılından sonra gerçekleştirilmiş çalışmalardır. Bu çalışmaların tümünün ortak özelliği Türk halk oyunlarının sahnelenme sürecinde tasarım aşamasını konu edinmiş olmalarıdır. Her ne kadar aralarında sahneleme sürecinin tamamını ele alan çalışmalar olsa da sürecin en çok teknik gerektiren kısmı tasarım aşaması olduğundan yazarların bu başlık üzerinde daha çok yoğunlaştıkları tespit edilmiştir.

Çalışmanın devamında yukarıda adı geçen yazılı çalışmalar aşağıda verilmiş olan tasarım aşamasında sahne düzenlemesine yönelik belirlenmiş kriterler üzerinden incelenmiş ve değerlendirilmişlerdir.

Yazılı çalışmaların incelendiği kriterler aşağıda verildiği şekildedir.

- Patenlerde oyuncuların pozisyonlarının ve yönlerinin gösterimi
- Patenler arası geçişlerin gösterimi
- Patenlerin oyun-zaman-müzik bütünlüğü içerisinde konumları
- Oyuncuların cinsiyetlerinin gösterimi
- Oyuncu boylarının kodlanması
- Fiziksel dengeleme hesaplamaları
- Estetik dengeleme
- Sahne ölçülerinin kullanımı
- Kulis kullanımı
- Seyircinin görüşüne göre sahne türünün gösterilmesi

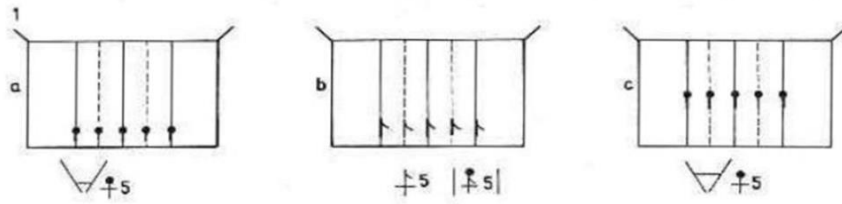
Şenel'in "Hareket Notasyonu – Halk Oyunları Yazımı" Adlı Çalışması

1990 yılında yayınlanan çalışma, aslen telif hakkı İngiliz Kraliyet Dans Akademisi'nde bulunan Benesh Hareket Notasyonu sistemini esas alarak ve bu sisteme ek çizimler ve işaretler eklemek suretiyle Türk halk oyunlarını notaya alma tekniklerini anlatan bir çalışmadır. Benesh Hareket Notasyonu, tasarım aşamasının en önemli unsurları olan oyuncuların sahne üzerindeki yerleşimlerini ve hareketlerini de konu aldığından ötürü bu çalışma içerisinde de oyuncuların sahne yerleşimleri ve hareketleri ele alınmıştır.

Patenlerde Oyuncuların Pozisyonlarının ve Yönlerinin Gösterimi: Oyuncuların sahne üzerindeki pozisyonlarının ve yönlerinin belirtildiği bu çalışmada patenler arası geçişler iki paten arasına geçişin ne şekilde gerçekleştirileceğini detaylandıran ayrı bir çizelge çizilmek suretiyle belirtilmişlerdir.

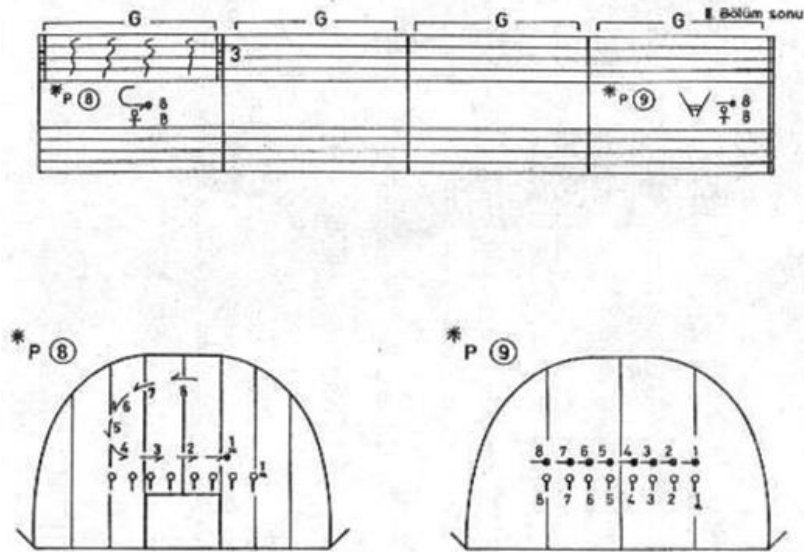
Patenler Arası Geçişlerin Gösterimi: Aşağıda yer almakta olan Şekil 1'de verilen örnekte görüldüğü üzere "a" imgesi ile belirtilen çizimde oyuncuların oluşturdukları ilk paten gösterilmektedir. Bir sonraki şekil olan "b" imgeli çizimde ise oyuncuların hareket edecekleri yönler ayrıca çizilerek gösterilmiştir. Son olarak "c" imgeli çizimde ise oyuncuların bir sonraki oluşturdukları paten gösterilmiştir.

ÇİZGİ FORMUNDA İLERLEMELER

Şekil 1 - Şenel'in Çalışmasında Patenler Arası Geçiş Örneği (Şenel, 1994: 92)

Patenlerin Oyun-Zaman-Müzik Bütünlüğü İçerisinde Konumları: Çalışma içerisinde patenlerin oyun-zaman-müzik bütünlüğü içerisindeki yerleri de porte üzerinde gösterilerek belirlenmiştir. Aşağıda Şekil 2'de verilen örnekte iki paten örneği ve bunların oyun-zaman-müzik bütünlüğü içerisindeki yerlerinin nasıl gösterildiği belirtilmiştir.

Şekil 2 - Şenel'in Çalışmasında Patenlerin Oyun-Zaman-Müzik Bütünlüğü İçerisinde Gösterimi (Şenel, 1994:92)

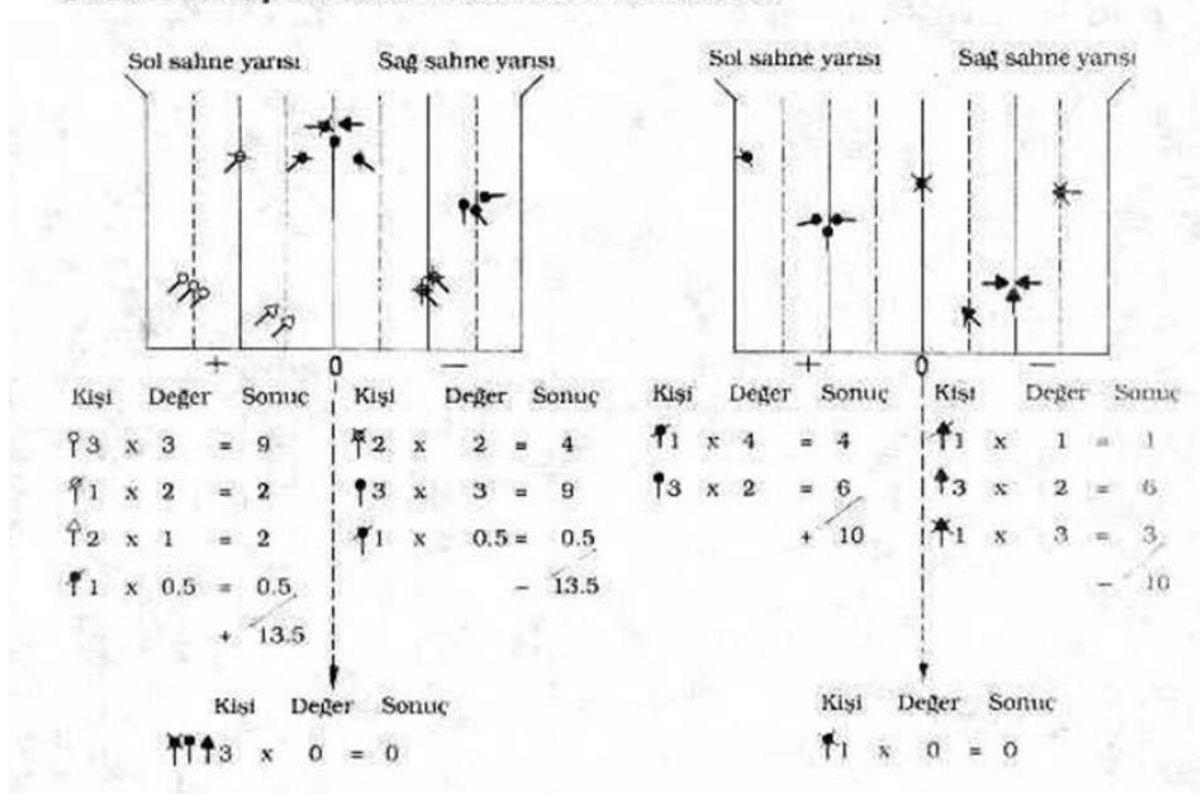
Şekil 2’de verilen örnekte “P□” ve “□P” olarak imgelenmiş olan patenler, üst tarafta yer alan portede de aynı imgeler ile işaretlenmek suretiyle oyun-zaman-müzik bütünlüğü içerisinde bulundukları yerleri belirtilmiştir.

Oyuncuların Cinsiyetlerinin Gösterimi: Şekil 2’de verilen örnekte görüldüğü üzere içi boş ve içi dolu yuvarlakların kullanılması suretiyle oyuncuların cinsiyetlerinin belirtildiği tespit edilmiştir.

Oyuncu Boylarının Kodlanması: Şekil 2’de verilen örnekte görüldüğü üzere oyuncuların yanı başına iliştirilen numaralar ile oyuncuların boylarının sıralandığı görülmektedir.

Fiziksel Denge Hesaplamaları: Çalışma içerisinde algısal değerlerden asimetric dengenin hesaplanması konusu da ele alınmıştır. Aşağıda yer alan Şekil 3’te çalışma dâhilinde asimetric denge unsurunun nasıl hesaplandığına dair bir örnek verilmiştir.

STATİK DURUŞLARDA ASİMETRİK SAHNE DENGESİ

Şekil 3 - Şenel'in Çalışmasında Asimetrik Denge Hesaplaması (Şenel 1994: 75)

Şekil 3’de verilen örnekte görüldüğü gibi asimetrik denge hesaplaması sadece kendi içerisinde simetrik durum barındırmakta olan grupların sahne genişlik ekseninde yer aldıkları pozisyonlar dikkate alınarak gerçekleştirilmiş bir hesaplama olarak görünmektedir. Bir başka deyişle asimetrik denge hesabı yapılırken sahnenin derinlik eksenini hiç hesaba katılmamıştır. Bu noktada sahnenin derinlik ekseninin de bu denge hesabının içerisinde bulunması gerektiği düşünülmektedir. Çünkü sahnenin genişlik ekseninden bağımsız olarak derinlik ekseninde de insan gözünün dengeyi aradığı düşünülmektedir. Örnek olarak bir sahne düzenlemesi içerisinde yer alan patende tüm oyuncular sahnenin arkasına veya önüne yerleştirilecek olurlarsa bu görsel algı bakımından dengesizlik oluşturacaktır.

Estetik Dengeleme: Sayın Şenel çalışmasında “estetik” terimini kullanmış olsa da tüm patenleri Şekil 3’de örneği verildiği üzere fiziksel (matematiksel) dengeleme üzerine kurmuştur.

Sahne Ölçülerinin Çizime Aktarılması: Yukarıda verilen örneklerin (Şekil 1, Şekil 2 ve Şekil 3) ortaya koyduğu bir diğer husus ise sahne ölçülerinin patenler yerleştirilirken dikkate alınmış olduğudur.

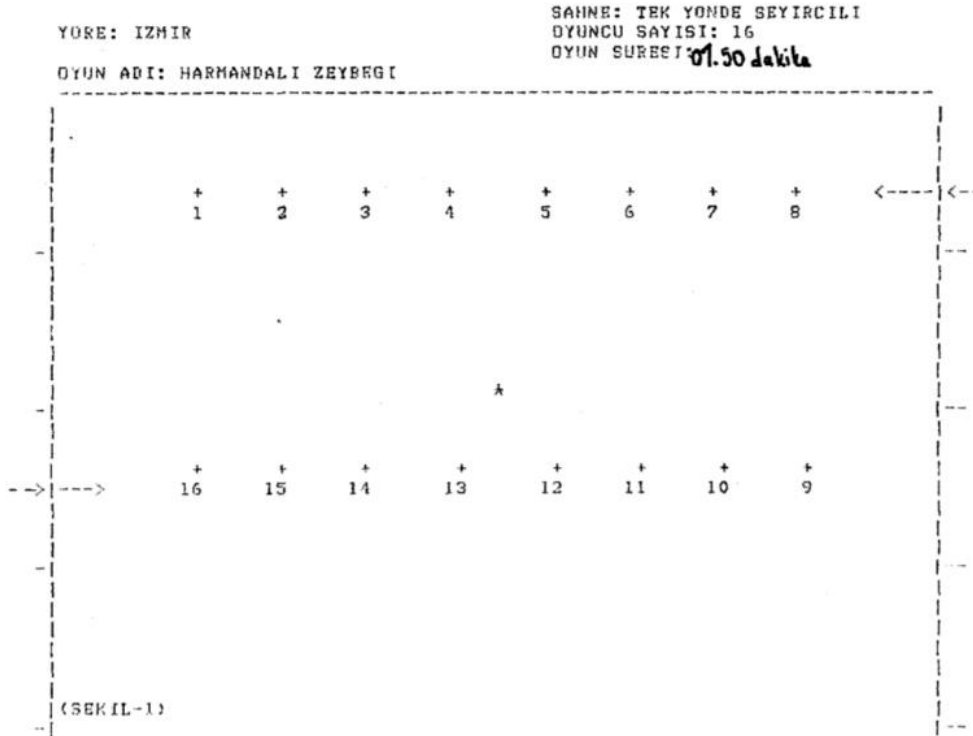
Kulis Kullanımı: Sahneye giriş çıkışlar için kullanılan kulislerin yerleşimi ya da yerleri ile ilgili olarak çalışmanın içerisinde yer alan hiçbir çizimde bu husus ele alınmamıştır.

Seyircinin Görüşüne Göre Sahne Türünün Gösterilmesi: Yukarıda örnek olarak verilen sahne çizimlerinde (Şekil 1, Şekil 2 ve Şekil 3) sahnenin seyircinin görüşüne açık ya da kapalı olduğu tarafların şekillere aktarıldığı görülmektedir.

Bekar’ın “Türk Halk Oyunlarında Sahneleme Sistemleri ve Sahne Teknikleri’nin Kullanımı” Adlı Çalışması

İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Halk Müziği Anasanat Dalı Yüksek Lisans Tezi olarak “Türk Halk Oyunlarında Sahneleme Sistemleri ve Sahne Teknikleri’nin Kullanımı” başlığı ile kaleme alınan çalışma 1992 yılında tamamlanıp savunulmuştur.

Çalışma Türk halk oyunlarının sahnelenmesi sürecini ve bu süreç içerisinde kullanılacak teknikleri ele alan bir çalışmadır. Özellikle tasarım aşaması ile ilgilenen bu çalışmada sahne üzerinde kullanılan patenler çalışmanın asıl konusu olmuştur. Bunun yanı sıra çalışma içerisinde dekor, kostüm, ışık, makyaj, seslendirme, müzik ve orkestrasyon gibi hususlar da ele alınmıştır. Aşağıda örnek olarak verilen Şekil 4’te çalışma içerisinde yer alan paten çizimlerinden bir örnek verilmiştir.

* Bu çalışma Otantik Düzenlemeli İcra tarzındadır.

Şekil 4 - Bekar'ın Çalışmasında Paten Çizimi (Bekar, 1992: 73)

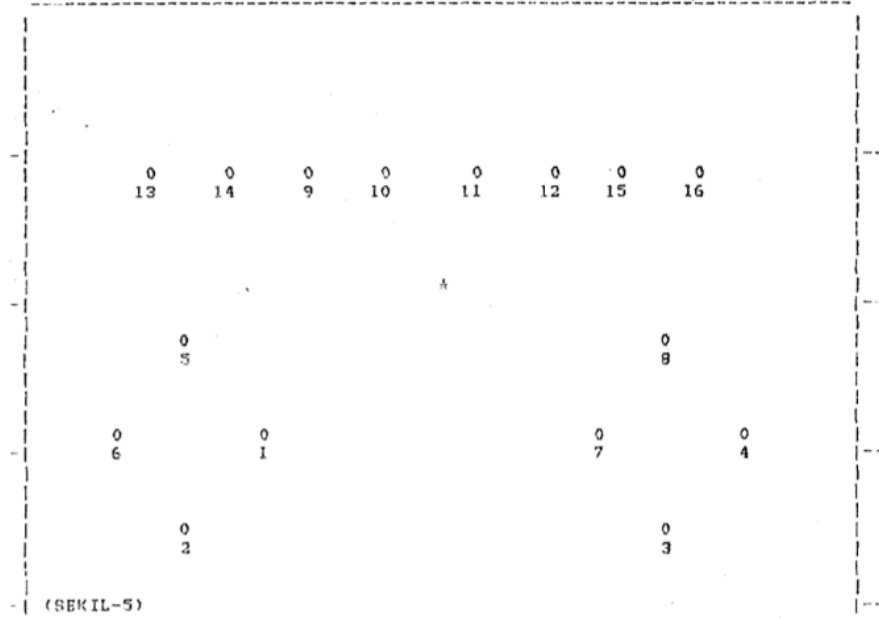

Patenlerde Oyuncuların Pozisyonlarının ve Yönlerinin Gösterimi: Çalışmada örnek olarak verilmiş patenlerin daktilo ile çizildiği görülmektedir. Şekil 4'te verilen örnekte oyuncular için kullanılan (+) işareti ile oyuncuların pozisyonlarının gösterildiği görülmektedir. Fakat bu işaretlemenin oyuncuların yönleri ile ilgili bir bilgi vermediği de görülmektedir. Bunun yanında daktilo aracı ile yapılan bu çizimin ne kadar hassas çizilebildiği sorusu da sorulmalıdır.

Patenler Arası Geçişlerin Gösterimi: Çalışma içerisinde yer alan çizimlerin içerisinde oyuncuların bir sonraki patende bulunacakları konuma geçişleri üzerine bir çizim çalışması yapılmamıştır. Çizimlerin altlarında o patenle ilgili koreografik yapı ile açıklamalar yapılmış fakat bir sonraki patene geçiş ile ilgili hiçbir yazılı bilgi de verilmemiştir.

Patenlerin Oyun-Zaman-Müzik Bütünlüğü İçerisinde Konumları: Patenlerin oyun-zaman-müzik bütünlüğü içerisindeki konumları çalışma içerisinde paten çizimlerinin altında yer alan açıklamalar içerisinde anlatılmaya çalışılmıştır.

Oyuncuların Cinsiyetlerinin Gösterimi: Yukarıda yer alan Şekil 4'te ve aşağıda verilen örnek olan Şekil 5'te görüldüğü gibi erkek oyuncular (+) sembolü ile gösterilirken kadın oyuncular ise (o) sembolü ile gösterilmiştir. Böylece oyuncuların cinsiyetlerin ayrımının yapıldığı görülmektedir.

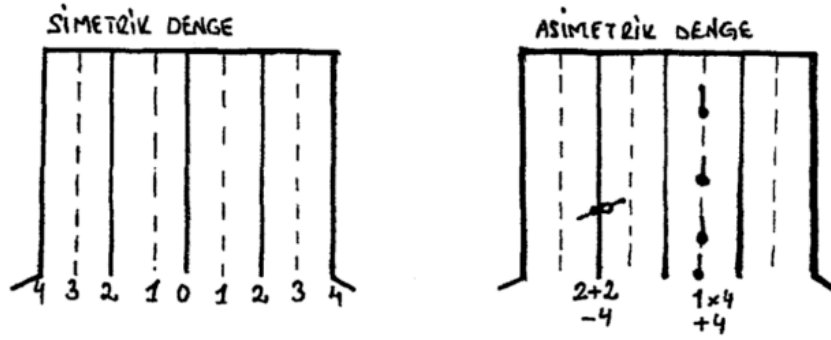

Şekil 5 - Bekar'ın Çalışmasında Kadın Oyuncularla Paten Çizimi (Bekar, 1992: 86)

Oyuncuların Boylarının Kodlanması: Paten çizimlerinde oyuncuların altlarına yazılan numaralar ile boylarının kodlandığı görülmektedir.

Fiziksel Denge Hesaplamaları: Aşağıda verilen örnek olan Şekil 6'da çalışma içerisinde fiziksel dengenin ve ilgili hesaplamaların ne şekilde ele alındığı verilmiştir. Bu hesaplamaların Suna Şenel'in çalışmasına atıf yaparak gerçekleştirildiği görülmektedir.

Estetik Dengeleme: Her ne kadar bu tabir Sayın Özdemir Nutku'nun "Sahne Bilgisi" adlı tiyatro sanatına yönelik yazılmış çalışmasında (1989: 213) karşımıza çıksa da bu tanımlı halk oyunlarının sahnelenmesine yönelik olarak ilk defa kullanan Sayın Bekar olmuştur. Bekar çalışmasında estetik dengeyi "Fiziksel dengenin eksik kaldığı yerde (seyircinin algılaması yönünden) renk katan bir biçim çalışmasıdır...Kısacası estetik denge, çeşitli vurgu noktalarının ya da alanlarının dengelenmesi anlamına gelir." (Bekar, 1992: 11) ifadeleriyle tanımlamıştır.

Şekil 6 - Bekar'ın Çalışmasında Simetrik Denge ve Asimetrik Denge Hesaplamaları (Bekar, 1992: 11)

Sahne Ölçülerinin Çizime Aktarılması: Çalışma içerisindeki çizimlerin herhangi bir ölçü gözetilerek çizilmediği tespit edilmiştir. Keza daktilo ile çizilen şekillerde bu tür ölçülerini doğru aktarmak mümkün olmamaktadır.

Kulis Kullanımı: Şekil 4 ve Şekil 5'te verilmiş olan örnekler incelendiğinde sahnenin giriş çıkış için kullanılan kenarlarında kulislerin ufak çizgiler olarak çizildiği görülmektedir.

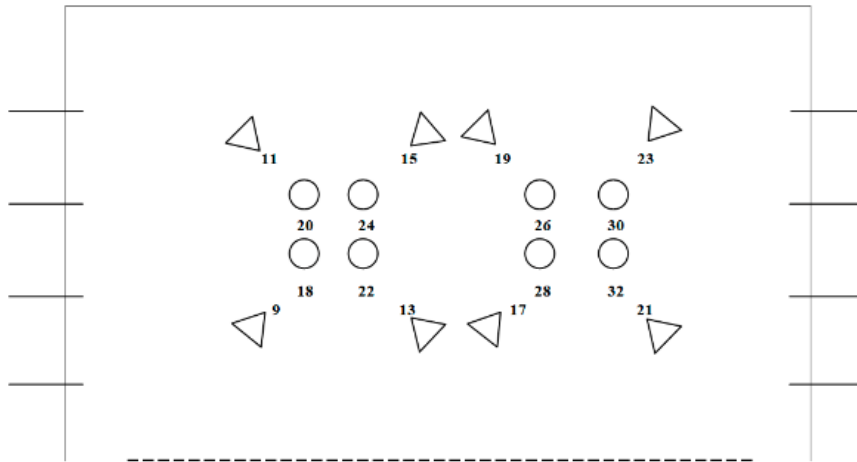
Seyircinin Görüşüne Göre Sahne Türünün Gösterilmesi: Çalışma içerisinde seyircinin görüşüne göre sahne türleri tekli yön sistemi, ikili yön sistemi, üçlü yön sistemi ve dördü yön sistemi olarak dört ana başlık altına incelenmiştir (Bekar, 1992: 12). Bu sınıflama sahnenin sadece dört kenarlı bir sahne olabileceği düşünülerek ele alındığını düşündürmektedir.

Kurtişoğlu'nun "Halk Oyunlarında Sahneleme Sanatı" Adlı Çalışması

1998 yılında İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Halk Müziği Anasanat Dalı Sanatta Yeterlik Tezi olarak "Türk Halk Oyunlarında Sahneleme Aşamaları" başlığıyla savunulan çalışma 2019 yılı içerisinde bazı değişiklikler ile güncelleştirilerek "Halk Oyunlarında Sahneleme Sanatı" adı ile kitaplaştırılarak yayına sunulmuştur.

Çalışma içerisinde Türk halk oyunlarının sahnelenmesi süreci baştan sona tamamen ele alınmıştır. Bu süreci tüm aşamaları ve ayrıntıları ile ele alan ilk çalışmadır. Tasarım ve uygulama aşamalarını da içeren bu çalışma içerisinde doğal olarak oyuncuların sahne üzerinde oluşturdukları patenler ve bu patenler arasındaki geçişler de incelenmiştir.

Aşağıda yer alan Şekil 7'de verilen örnekte adı geçen çalışmaların her ikisinin içerisinde de yer alan bir paten çizimi yer almaktadır.

Şekil 7 - Kurtişoğlu'nun Çalışmasında Paten Çizimi (Kurtişoğlu, 2019: 132)

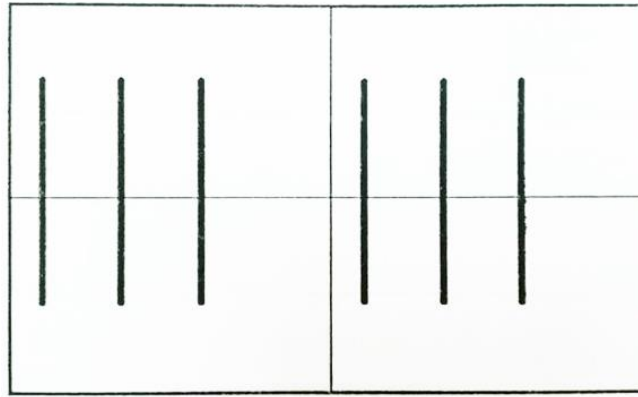
Patenlerde Oyuncuların Pozisyonlarının ve Yönlerinin Gösterimi: Şekil 7’de verilmiş olan örnekte görüldüğü üzere oyuncuların sahne üzerindeki pozisyonları gösterilmiştir. Fakat çalışma incelendiğinde tüm çizimlerde dikkat çeken bir husus da oyuncularının sahne üzerinde bulundukları yönlerin tam olarak tayin edilememiş olmasıdır. Özellikle erkek oyuncular üçgen şekli ile belirtildiğinden yönleri kısmen (bazı çizimlerde eşkenar üçgen kullanılmış olması) tayin edilmiş olsa da kadın oyuncuların çember kullanılarak çizilmiş olması bu oyuncuların yönleri hakkında hiçbir bilgi vermemektedir.

Patenler Arası Geçişlerin Gösterimi: Çalışma içerisinde yer alan çizimler içerisinde herhangi bir şekilde oyuncuların bir sonraki patende bulunacakları konuma geçişleri üzerine bir çizim çalışması yapılmamıştır.

Patenlerin Oyun-Zaman-Müzik Bütünlüğü İçerisinde Konumları: Çalışma içerisinde patenlerin oyun-zaman-müzik bütünlüğü içerisindeki konumları herhangi bir çizim yahut şekil ile gösterilmemişlerdir. Bu konumları tasvir etmek için yazılı anlatım şekli kullanılmıştır.

Oyuncuların Cinsiyetlerinin Gösterimi: Yukarıda Şekil 7’de yer alan örnek çizimde oyuncuların cinsiyetlerinin temsili farklı şekillerin (çember ve üçgen) kullanımı ile sağlanmıştır.

Oyuncuların Boylarının Kodlanması: Yukarıda yer alan Şekil 7’de yer alan örnekte görüldüğü gibi oyuncuların yanlarına yazılan numaralar aracılığıyla boylarının kodlandığı tespit edilmiştir.

Şekil 8 - Kurtişoğlu'nun Çalışmasında Asimetrik Denge Gösterimi (Kurtişoğlu, 2019: 51)

Fiziksel Denge Hesapları: Yukarıda yer alan Şekil 8’de verilmiş olan çizimde ise Kurtişoğlu’nun çalışmasında asimetrik dengeyi nasıl gösterdiği verilmiştir. Çalışmasında asimetrik dengeyi Özdemir Nutku’nun (1989: 212-213) “Sahne Bilgisi” adlı çalışmasında yer alan “Asimetrik denge, birkaç biçimde ortaya çıkabilir. Bunlardan biri, eşit uzaklığın bir ortadan bir de yandan alınmasıyla elde edilir. Burada yine denge vardır. Ancak odak noktası tam ortadan değil, yana doğrudur.” tanımı ile belirtmiştir. Bu örnekte asimetrik bir yerleşimin var olduğu görülmekle beraber herhangi bir denge hesaplaması gerçekleştirilmemiştir.

Estetik Dengeleme: Güncel çalışmasında Sayın Bülent Kurtişoğlu estetik dengeyi “Fiziksel dengenin eksik kaldığı yerde, tasarımın (seyircinin algılanması yönünden) renk katan bir biçim çalışmasıdır. Özellikle kalabalık sahnelerde fiziksel dengenin her iki biçimi de yetersiz kalabilir. Estetik denge, resim sanatında görülen güzel duygusal öbekleşmesi ya da sanatsal görüntüyü getiren düzenin sahne üzerinde uygulanmasıdır. İlk bakışta zor gibi görülen bu dengeleme işlemi, resim kültürü olan her yönetmen için uygulanması kolay bir biçim çalışmasıdır.” (Kurtişoğlu, 2019: 52) ifadeleriyle tanımlamıştır.

Sahne Ölçülerinin Çizime Aktarılması: Çalışmada yer alan çizimlerde Şekil 7’de de örneği görüldüğü üzere sahne ölçüleri ile ilgili herhangi bir ibare kullanılmamıştır. Dolayısıyla sahnenin ya da sahne üzerinde yer alan oyuncuların hangi pozisyonda durduklarının numerik bir karşılığı olduğu söylenemez. Çünkü çizilen sahnede herhangi bir ölçeklendirme unsuru bulunmamaktadır.

Kulis Kullanımı: Sahne kenarlarına çizilen çizgiler sahneye giriş çıkışlarda kullanılan kulisleri belirtmektedir.

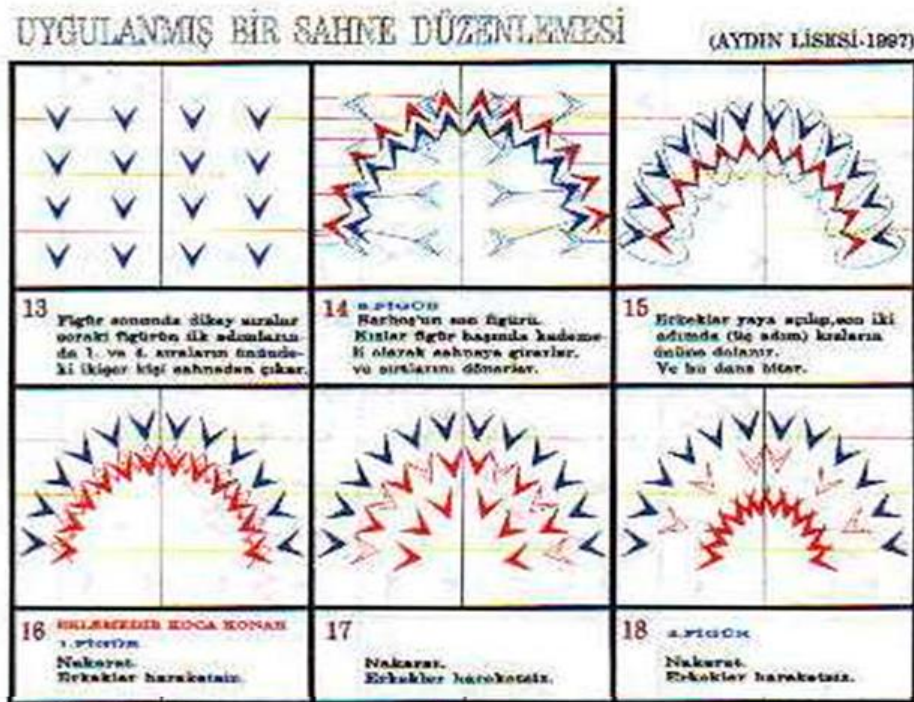
Seyircinin Görüşüne Göre Sahne Türünün Gösterilmesi: Sayın Kurtişoğlu çalışmasında “sahne modelleri yapılış ve kullanılış olarak birçok şekilde farklılıklar göstermektedir. Çeşitli boyutlardaki bu sahneler seyirci tarafından oyun alanlarının görüş açılarına göre, şekillerine ve kullanım imkânlarına göre değişmektedir.” (Kurtişoğlu, 2019: 43) ifadesi ile seyircinin görüş alanına göre sahnelerin değişkenlik gösterdiğini belirtmiştir. Buna uygun olarak Şekil 7’de gösterilen paten örneğinde seyircinin görüşüne açık olan kısmın kesik çizgiler ile belirtildiği görülmektedir. Böylece sahnenin, seyircinin görüşüne göre tek yönlü bir sahne olduğu görülmektedir.

Aksoy’un “Halk Danslarımız ve Sahne Düzenlemesi” Adlı Çalışması

1999 yılında Mukadder Aksoy tarafından kaleme alınan çalışma Türk halk oyunlarının sahnelenmesinde öncelikle tasarım aşamasını ele alan bir çalışmadır. Çalışma içerisinde tasarım aşamasında kullanılabilecek teknikler sınıflandırılarak aktarılmış ve bu tekniklerin kullanıldığı gerçekleştirilmiş uygulamalar aktarılmıştır.

Aşağıda yer alan Şekil 9’da verilen örnek çizimlerde Sayın Aksoy’un çalışmasında uygulanmış bir sahne düzenlemesine ait paten çizimleri ve patenler arası geçişlerin ne şekilde gösterildiği görülmektedir.

Patenlerde Oyuncuların Pozisyonlarının ve Yönlerinin Gösterimi: Aşağıda Şekil 9’da verilen örnekte görüldüğü gibi paten çizimlerinde oyuncuların yönleri ve pozisyonları açık bir şekilde belirlenmiştir.

Şekil 9 - Aksoy'un Çalışmasında Paten ve Patenler Arası Geçişlerin Çizimleri (Aksoy, 1999: 182)

Patenler Arası Geçişlerin Gösterimi: Patenler arası geçişleri gösterebilmek için Sayın Aksoy, yukarıda yer alan Şekil 9 ve aşağıda yer alan Şekil 10'da görülen kesik çizgi ile çizme yöntemini kullanmıştır. Bu şekilde oyuncuların bir önceki patende bulundukları yerlerini belirten Aksoy kısmen (oyuncuların izlediği yol, geçiş süreleri gibi parametreler bulunmamaktadır.) de olsa patenler arası geçişler ile ilgili görsel imler kullanmıştır.

Patenlerin Oyun-Zaman-Müzik Bütünlüğü İçerisinde Konumları: Şekil 9'da görüldüğü gibi patenler oyun figürlerinin başlangıçları ile eşleştikleri zaman patenlerin çizimlerinin altındaki açıklama kısmında bu belirtilmiştir. Bu açıklama nispeten hangi patenin ne zaman kullanılacağını belirtse de bunun yanı sıra altında bu yönde bir açıklama bulunmayan patenlerin ne zaman oluştukları ile ilgili bir bilgi elde edilememektedir.

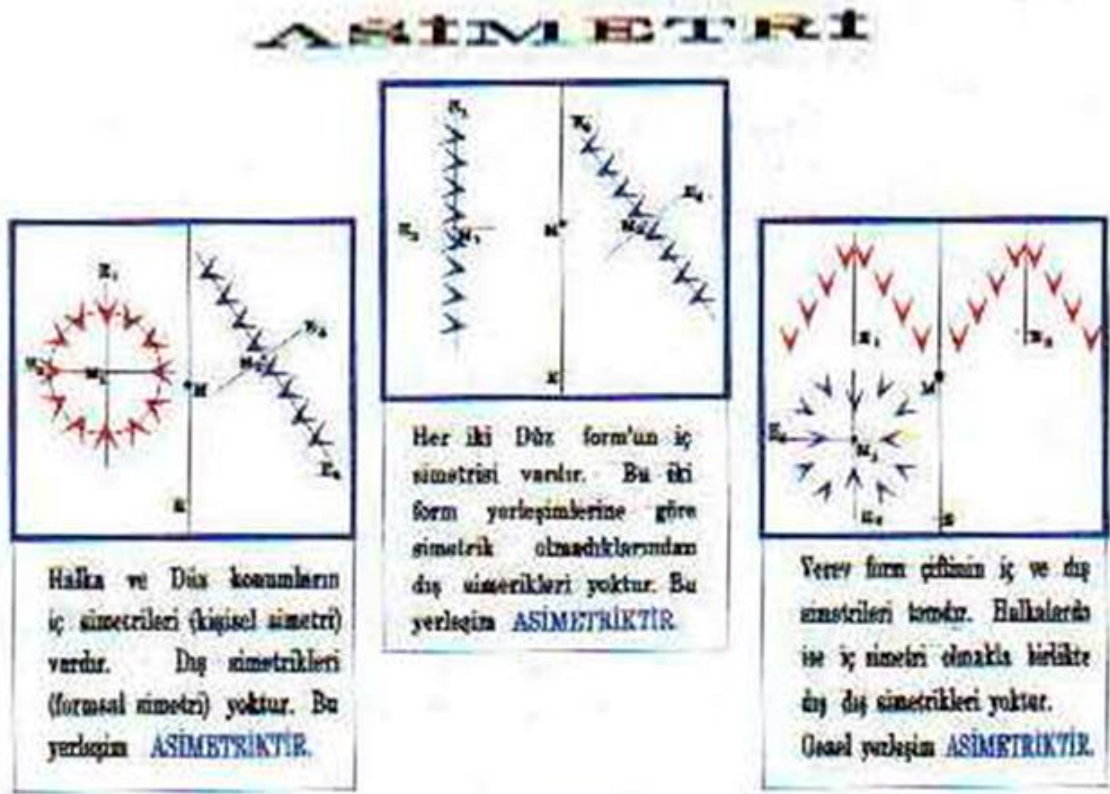
Oyuncuların Cinsiyetlerinin Gösterimi: Çalışma içerisinde yer alan çizimlerde farklı renklerin kullanımı ile oyuncuların cinsiyetlerinin de belirlenmesi sağlanmıştır ki aşağıda yer alan Şekil 10'da verilen örnekte siyah beyaz tasarımlar için de Sayın Aksoy'un farklı imler belirlediği görülmektedir.

Şekil 10 - Aksoy'un Çalışmasında Sahne Çizimlerinde Kullanılan İmler (Aksoy, 1999: 19)

Oyuncuların Boylarının Kodlanması: Çalışmanın içerisinde oyuncuların boylarına göre sıralanmaları ve bununla ilgili kullanılabilecek diğer teknikler (Aksoy, 1999) belirtilmişse de çizimlerde ya da örnek uygulamalarda oyuncuların boylarını belirten hiçbir işaret kullanılmamıştır.

Fiziksel Denge Hesapları: Aşağıda Şekil 8'de verilen örnekte çalışma içerisinde asimetri hususunun nasıl ele alındığı görülmektedir. Çalışma içerisinde sadece asimetrik yerleşim örnekleri verilmiştir fakat fiziksel hesaplamaların yer aldığı herhangi bir denge başlığı ele alınmamıştır.

Şekil 11 - Aksoy'un Çalışmasında Asimetrik Yerleşim Çizimleri (Aksoy 1999:74)

Estetik Dengeleme: Çalışmada sahne dengesi ile ilgili herhangi bir ibare ya da anlatım bulunmamaktadır.

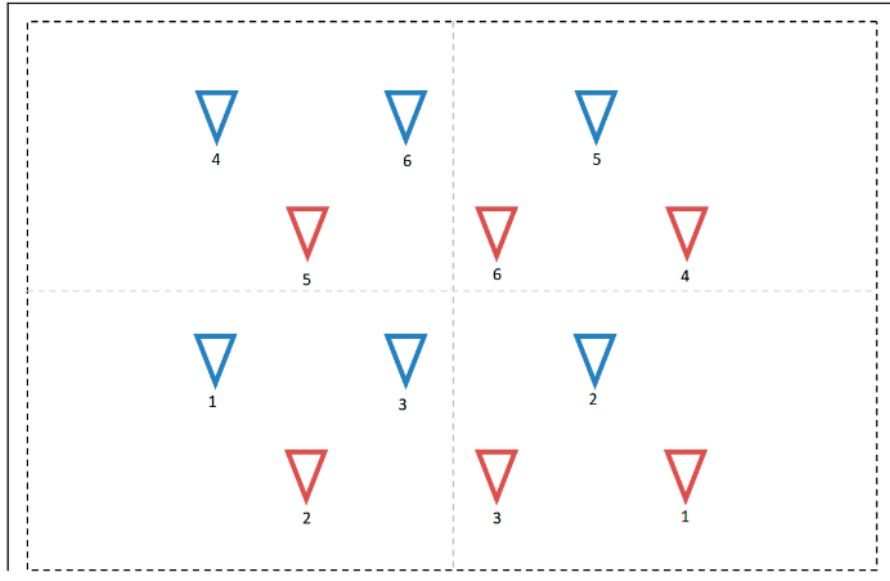
Sahne Ölçülerinin Çizime Aktarılması: Çalışma içerisinde gösterilen çizimlerde sahnenin ölçüleri ile ilgili bir ibare ya da ölçüm şekli kullanılmamıştır.

Kulis Kullanımı: Şekil 9 ya da Şekil 11'de verilen örneklerde görüldüğü üzere sahnenin seyircinin görüşüne göre açık ya da kapalı kısımları ve bunun yanı sıra sahneye giriş çıkış için kullanılan kulisler de gösterilmemiştir.

Seyircinin Görüşüne Göre Sahne Türünün Gösterilmesi: Çalışma içinde yer alan hiçbir çizimde seyircinin ne yönde olduğu ya da sahnenin, seyircinin görüşüne hangi yönlerden açık olduğuna dair hiçbir belirteç kullanılmamıştır.

Eravcı'nın "Türk Halk Oyunlarının Sahnelenmesi: Aşamalar ve Teknikler" Adlı Çalışması

2015 yılında tarafımda Fatih Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müzikoloji ve Folklor Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi olarak kaleme alınmış olan çalışma da Türk halk oyunlarının sahnelenmesi sürecini başından sonuna kadar ele alan bir çalışmadır. Çalışma içerisinde sahneleme sürecinde yer alan tasarım ve uygulama aşamaları ayrı ayrı ele alınmış ve bu aşamalarda kullanılabilecek teknikler aktarılmaya çalışılmıştır.

Şekil 12 - Eravcı'nın Çalışmasında Paten Çizimi (Eravcı, 2015: 115)

Patenlerde Oyuncuların Pozisyonlarının ve Yönlerinin Gösterimi: Yukarıda verilmiş olan Şekil 12'de görüldüğü üzere paten üzerinde yer alan oyuncular sahne üzerindeki pozisyonları ve yönleri (eşkenar üçgen kullanılması sebebiyle) bakımından temsil edilmiş durumdadırlar.

Patenler Arası Geçişlerin Gösterimi: Çalışma içerisinde patenler arası geçişlere yönelik herhangi bir çizim ya da şekil verilmemiştir.

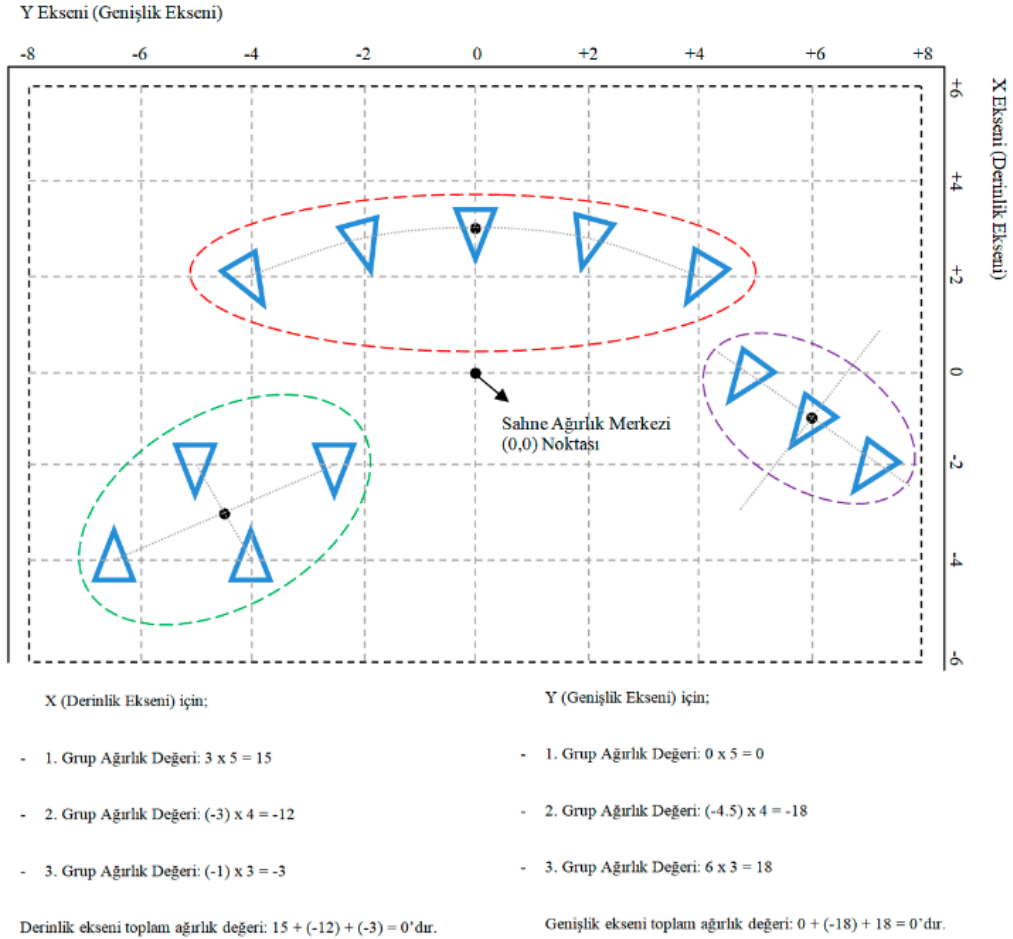
Patenlerin Oyun-Zaman-Müzik Bütünlüğü İçerisinde Konumları: Çalışma içerisinde yer alan “örnek çalışma” kısmı (Eravcı, 2015: 138-170) incelendiğinde patenlerin oyun-müzik-zaman bütünlüğü içerisindeki konumlarının yazılı olarak belirtildiği tespit edilmiştir.

Oyuncuların Cinsiyetlerinin Gösterimi: Çalışma içerisinde paten çizimlerin tümünde Şekil 12'de verilen örnekte görüldüğü gibi oyuncuların cinsiyetlerinin farklı renklerle kullanılarak belirtildiği görülmektedir.

Oyuncuların Boylarının Kodlanması: Yukarıda yer alan Şekil 12'de verilen örnekte görüldüğü üzere oyuncuların boy sıralaması oyuncuların yanlarına yazılmış olan numaralarla belirtilmiştir.

Fiziksel Denge Hesapları: Çalışmada fiziksel denge ve onun türleri baştan aşağı irdelenmiş ve ele alınmıştır. Aşağıda verilmiş olan Şekil 13'de yer alan örnekte, çalışma içerisinde asimetrik dengenin nasıl hesaplandığı gösterilmiştir. Verilen örnekte görüldüğü üzere çalışma içerisinde asimetrik denge hesaplaması hem derinlik eksenini hem de genişlik eksenini esas alınarak hesaplanmıştır.

Aşağıda verilmiş olan Şekil 13'de yer alan örnek incelendiğinde ilk etapta Sayın Suna Şenel'in çalışmasında yer alan asimetrik denge hesaplamasına benzer bir hesaplama varmış gibi görünse de asimetrik dengenin sadece genişlik ekseninde hesaplandığı Şenel'in çalışmasından farklı olarak burada asimetrik denge hem genişlik eksenini üzerindeki ağırlık değerleri hem de derinlik eksenini üzerinde yer alan ağırlık değerleri göz önünde bulundurularak hesaplanmaktadır.

Şekil 13 - Eravcı'nın Çalışmasında Asimetrik Dengenin Hesaplanması (Eravcı, 2015: 69)

Estetik Dengeleme: Çalışma içerisinde estetik dengeleme Sayın Nutku'nun ve Sayın Kurtişoğlu'nun çalışmalarına atıf yapılarak gösterilmiştir.

Sahne Ölçülerinin Çizime Aktarılması: Şekil 13'te örneği görüldüğü üzere sahne ölçüleri ölçeklendirilerek çizime aktarılmıştır.

Kulis Kullanımı: Çalışma dahilinde incelenen çizimlerde kulislerin hiçbir şekilde çizime aktarılmadığı görülmektedir.

Seyircinin Görüşüne Göre Sahne Türünün Gösterilmesi: Verilen örneklerde sahnenin seyircinin görüşüne göre açık olan kısımlarının kesik çizgi ile gösterildiği dolayısıyla seyircinin görüşüne göre sahnenin türünün çizimlerde aktarıldığı görülmektedir.

SONUÇ

Çalışmanın başında belirlenen kriterler doğrultusunda taranan ve incelenen başlıca çalışmaların hiçbirinin belirlenen bu kriterleri tamamen barındırmadıkları tespit edilmiştir. Bu tespitler aşağıda verilmiş olan tabloda özetlenerek aktarılmıştır.

Önceki kısımda teker teker incelenen başlıca çalışmaların belirlenen kriterlerde hangi durumda oldukları, yapılan incelemeler sonucunda elde edilen veriler ışığında tablo haline getirilerek aşağıda yer almakta olan Tablo 1'de verilmiştir. Bu tabloda çalışmaların belirlenen kriterleri barındırıp barındırmadıkları "var", "kısmen" ya da "yok" şeklinde üç farklı ibare ile derecelendirilmiştir.

Tablo 1 - Taranan Başlıca Çalışmaların Belirlenen Kriterlere Göre Derecelendirilmeleri

KRİTER\YAZAR	Şenel	Bekar	Kurtişoğlu	Aksoy	Eravcı
Pozisyon ve yön belirtebilme	var	kısmen	kısmen	var	var
Patenler arası geçişler	var	yok	yok	var	yok
Sahne ölçülerinin aktarılması	var	yok	yok	yok	var
Seyircinin görüşüne göre sahne türü	var	kısmen	var	yok	var
Kulis kullanımı	yok	var	var	yok	yok
Patenlerin zaman-müzik içerisinde kullanılabilmesi	var	kısmen	kısmen	kısmen	kısmen
Fiziksel denge hesaplamaları	kısmen	kısmen	yok	kısmen	var
Estetik dengeleme	yok	yok	var	yok	var
Oyuncu cinsiyetlerinin gösterimi	var	var	var	var	var
Oyuncu boylarının kodlanması	var	var	var	yok	var

Taranan çalışmalar ve yukarıdaki tablo göz önüne alındığında;

- Tüm çalışmaların halk oyunlarının sahnelenmesinde tasarım aşamasında sahne düzenlemesine diğer çalışmalara göre farklı bir perspektif ile yaklaştıkları,
- Çalışmaların belirlenen kriterlerin bazıları hususunda birbirlerinden atıf yaptıkları,
- Belirlenen kriterlerin hiçbirinin, hiçbir çalışmada tamamen bulunmadığı,
- Çalışmaların bazılarında paten çizimlerinin yönlerinin yönetmen bazlı, bazılarında ise oyuncu bazlı olduğu,
- Çalışmaların her birinin kendine özgü alana bilimsel açıdan getirdiği yenilikler olduğu tespit edilmiştir.

Bu tespitler ışığında bu alan üzerine çalışmak isteyen araştırmacıların yukarıda bahsedilen farklılıkları ve eksiklikleri dikkate alarak gerçekleştirecekleri çalışmaların alan açısından oldukça faydalı olacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

Aksoy, M. (1999). *Halk Danslarımız ve Sahne Düzenlemesi*, Tek Ofset, Aydın, Türkiye.

Bekar, C. (1992). *Türk Halk Oyunlarında Sahneleme Sistemleri ve Sahne Teknikleri'nin Kullanımı*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Halk Müziği Anasanat Dalı, İstanbul, Türkiye.

Eravcı, A. (2015). *Türk Halk Oyunlarının Sahnelenmesi: Aşamalar ve Teknikler*, Yüksek Lisans Tezi, Fatih Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müzikoloji ve Folklor Anabilim Dalı İstanbul, Türkiye.

Kurtişoğlu, B. (1998). *Türk Halk Oyunlarında Sahneleme Aşamaları*, Sanatta Yeterlik Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Halk Müziği Anasanat Dalı, İstanbul, Türkiye.

Kurtişoğlu, B. (2019). *Halk Oyunlarında Sahneleme Sanatı*, Ceren Kitabevi, İstanbul, Türkiye.

Nutku, Ö. (1989). *Sahne Bilgisi*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, Türkiye

Şenel, S. (1994). *Hareket Notasyonu Halk Oyunları Yazımı*, C:IV, Levent Müzikevi Yayınları, İzmir, Türkiye.